

Magyar Játékszín**Ambíció, az a legfontosabb**

BESZÉLGETÉS GREGOR JÓZSEFFEL

Egyszer elneveztem magamban Szördzsonnak. Természetesen a *Falstaff*ja után, hol szerep és szereplő ritkán föltáruoló, tökéletes harmóniája ragadott meg. Az áldott emlékezetű *Vaszy Viktor* ezzel a Verdi-opusszal, meg nem utolsósorban *Gregor József* címszerepével tette föl a koronát életművére, amit azóta is csak úgy emlegetünk: szegedi operajátszás. Majd évtizede, 1973. január 6-án zajlott a legendás premier még az ószínházban, amióta Gregor úgy nőtt össze Falstaffal, akárha szíami ikrek volnának; föllépett vele a szegedi szabadtérin is.

— Jó másfél évvel korábban, éppen egy közös szabadtéri munka, a *Borisz Godunov* előkészületei közben kezembe nyom Vaszy egy zöld borítású partitúrát. S hogy látom, a Falstaffé, azonnal tuszkolom is vissza, minék ez nekem, baritonszerep. Mire Vaszy, csak úgy flegmán: nem vére megy, figyelje, kóstolgassa. Néhány hónapig íróasztalomon hevert a kotta. Tényleg csak ízlelgettem, előbb nemigen ismertem, aztán változatlanul úgy éreztem, magas a lágéja, megköszöntem a bizalmat, s a magam részéről letettem róla. Telt-múlt az idő, majd a következő ősszel látom a színház portáján kifüggesztve a szereposztást, s mindjárt az első sorban a nevemet. Mit mondjak? Elkapott a harctéri idegesség. Futás a direktorhoz, aki hajthatatlan, szabad kezet ad, jelöljem meg a partitúrán, hol könnyítsenek a szólamon. Nem volt mit tenni, nekifogtam tanulni. Végül is az sült ki belőle, hogy mindössze egyetlen ponton, a becsületmonológ felső géjénél kellett áthidaló megoldást találnunk, ámbátor előfordult azóta nem egyszer, hogy sikerült kiénekelnem.

— *Jó szemmel vette észre Vaszy mester, hogy a figura valósággal kiált Gregor után.*

— Azt hiszem, a szakma fetisizálja a Falstaffot. Nem is oly nehéz a megszólaltatása, befogadása, mint tartják. Kétségtelen, Verdinek úgyszólván egyetlen nem Verdi-stílusú operája, hiszen nélkülözi a maestrótól megszokott zárt áriákat, mindössze három monológja őrzi a formai hagyományokat. Sokan félnek tőle, mert kétségtelenül problematikus, szerepeit nehéz kiosztani, nemcsak énekesi követelményeket támaszt, de színészieket is, nem könnyű rendezni. Véleményem szerint csak azt szabad benne eljátszani, amit Verdi megírt, méghozzá nagyfokú jókedvvel, életszeretettel. Magam is vitatkoztam eleget azokkal, akik szememre vetették, hogy a harmadik felvonás első képében a tragikus Falstaff jelenik meg, én meg a lábamat áztatom, s röhög a közönség. Ilyenkor el szoktam mondani egy példát: télen a csúszós úttesten elesik valaki, esetleg lábát törí, neki tragédia, a külső szemléző első reagálása viszont akarva-akaratlanul a nevetés. Hasonlóképpen Falstaff is csupán maga érzi tragikusnak, hogy a Themzébe dobják, náthás lesz, kinevetik. Mindenki kacag rajta, s kacagnak ellenlábasan, Fordon is, aki szintén fölsül, hiszen lánya ahhoz megy feleségül, akit szeret. A darab lényege a kacagás, egymást nevetjük ki, s miközben tragédiákat élünk át, sohasem tudhatjuk, mikor, mivel vagyunk mások szemében neveltségesek. A tragikus értelmezéssel tehát nem jutunk messzire. A valóságos életünk sem más, mint a szomorú és a vidám órák, percek változtatása, s én azt

hiszem, az öreg Verdinek is ez lehetett a véleménye: cseppet sem véletlen, ha erről dalolt utoljára.

— *Bizonyára nemcsak énekelted: láttad, hallottad is.*

— Pesten *Tito Gobbival* és *Giuseppe Taddeivel* is láttam, az igazán nagy élmény Gobbi volt. Sokáig töprengtem rajta, vajon mitől, s a titok egyéb nyitját nem találtam: valószínűleg attól, hogy Gobbinak a lényéből fakadt. Egy ideje rájöttem arra, hogy a külsőségek teljesen feleslegesek a színpadon. Ha az ember elhiszi azt, amit csinál, s van képessége hozzá, hogy el is tudja másokkal hitetni, nyert ügye van, minden külsőséges máz, festés, fölösleges. Miképpen az akkumulátorról sem tudjuk, föl van-e töltve vagy sem, csak akkor derül ki, ha bekapcsoljuk a világítást. Gobbi mást sem tett, csak világított.

— *Tavaszonként, mikor az első fecskék visszatérnek, híre kel: Budapestre tart, az Operába. A színház bennfentesei tudják, ilyenkor köttetnek új házasságok, április táján szerződnek a színészek, s a Gregornak — ki vitatná széles e hazában — ott a helye, a legjobbak között. Adódik pedig a következtetés részint abból a hiedelemből, hogy kis országunk nagy fővárosán kívül a jeles értékek szükségszerűen eltékozzoltnak, részint meg a tapasztalatokból, hiszen Szegedről vezetett föl pályája — messzebbre ne menjünk — Papp Júliának, Sebestyén Sándornak, Moldován Stefániának, Szalma Ferencnek, Vadas Kiss Lászlónak, Horváth Eszternek. Hanem Gregor József, úgy tűnik, kivétel. Több szempontból. Neki kijut karrierből a szegedi végekről is: nincs hét a rádióban, hogy ne hallhatná bárki, gyakori vendég a tévé zenei műsoraiban, rakatnyi a lemezfülvétele, hangversenyek szólistája szerte az országban, operamaszkokat ölt külföldön.*

— Szeretem Szegedet, itt lettem énekes, szívesen fogadtak, mint kezdőt, s ezt nem tudom elfelejteni. Ide kötnek a nagy örömök és az apró örömök, közönség, barátok, a város vezetői, s valahogy úgy érzem, ha már adni is lehet, nemcsak kapni, erkölcstelen továbbálni. A nagy öröm a színház, az apró öröm meg a kiskocsmá, a Bárka vendéglő, ami például a Falstaffhoz kínált előtanulmányokat. Komolyra fordítva a szót: marasztal, hogy művészi fejlődésem biztosított, amit szeretnék elénekelni, megkapom, de köt a jóleső biztonságérzet is, nem kell naponta új meg új közönségnek bizonyítani. Gyakorlatilag tehát módom van egy-egy szereppel eljátszani, előadásonként más és más oldalát kutatni, kibontani.

(Rákosligetén nőtt föl, temető mellett laktak. A hangját így stíluszerűen a *Circum dede-runt*ban próbálta ki Rákoskeresztúron, 1956-ban, mikor a disszidált kántor helyett „ugrott be”, s maradt egészen addig, míg egy konzervatóriumi tanár — édesanyjának koporsója mellett — nem hívta fölvetelizni a Bartók szakiskolába. Ami másnap sikerrel lezajlott ugyan, ám később a szüleinek tudta és beleegyezése nélkül folytatta a stúdiókat, s csak az érettségi előtt derült fény az iskolai hiányzásokra, minek logikus következményeként az apai szigor két csattanós pofonnal tett pontot az inasévek végére. Pedig akkor hátra volt még egy nehéz esztendő — segédmunkás a lámpagyárban —, hogy a pálya közelébe jusson, 1959-ben próbát énekel, sikerrel, a Honvéd Művészegyüttes kórusába. Ettől fogva pendlizett, próbákról a Dimitrov téri vásárcsarnokba, ahol árukihordó zsákosként dudorászta Sarastro monológiáját: „itt megtisztul a lélek, a csarnok mélye szent”. 1963 tavasza: fölvételi kísérlet az Operaházba. A Gremín-ária közben félbeszakítják, ajánlják a kórust, köszöni szépen. 1963 decembere: turné a művészegyüttesrel Szegeden, barátai betuszkolják Vaszy Viktorhoz, izgulni sem maradt ideje. 1964. január 1.: a Szegedi Nemzeti Színház magánéneke. És a lista, tudományos zsargonnal szólva, a teljesség igénye nélkül. A *Varázsfuvola* második őrtállójaként debütált, az első nagy szerep pedig *Rocco a Fidelióból*. 1965. március 21-én, *Bach* születésnapján énekel először oratóriumot, a *János passiót*, Budapesten. Az igazi operai sikert 1967-ben kóstolta meg, mint *Koncsak kán* az *Igor hercegben*. S aztán fölszakadt a zsilip: *Sarastro a Varázsfuvolában*, *Fiesco a Simon Boccanegrában*, főinkvizitor a *Don Carlosban*, *Basilio a Sevillai borbélyban*, *Ordító Erkel Saroltájában*, *Falstaff*, *Mefisztó*, a *Macbeth Banquója*, *Don Pasquale*, *Kékszakállú*, a *Szerelmi bájjal Dulcamarája*. És persze *Borisz*.)

— *Apropó, Borisz. Ez a beszélgetésünk nem terelhető oly szigorúan hivatalos mederbe, hogy ne szakíthatnám félbe valami személyes jellegű megjegyzéssel. E sorok írójának kritikusai minőségében hosszú békés-barátságos évek után éppen a Borisz kapcsán támadt heves nézeteltérése, vitája a máskülönbben általa mindig nagyra tartott, igazi rangján becsült szegedi basszisztával. Magyarán: összekötöttük a bajuszt olyannyira, hogy soká tudtuk csak szétszázalazni.*

— Így van. Na most, kérlek szépen, azóta eltelt pár év, ha jól emlékszem 1967-ben történt, s amin mi összevitakoztunk, azt a véleményemet a mai napig fönntartom, bár elismerem, neked sok mindenben igazat kell adnom. Tulajdonképpen csak egyetlen bajom volt akkor, de az összes magyar újságíróval. Nekem a drámai szerepek csúcását jelentő Borisz Godunovval ugyanis ez volt az első és utolsó találkozásom, mert soha többé nem fogom énekelni, és hogy mondjam csak, én tudom, ez a Borisz olyanra sikerült amilyenre sikerült, adódtak benne jó megoldásaim és kevésbé jók, de a szülés pillanatában a kritika annyira fejbecsapott, hogy nehezen tértem magamhoz. Ilyenkor az első reflexe az embernek, hogy védekezésből nekiesik mindenkinek, ami talán emberileg érthető. Képzeld el egy anyát, amint szülés után azt mondják neki, hogy három keze van a csecsemőjének. Borzalmas. Lehet, hogy az én Boriszomnak is vízfeje támadt meg három ujsza nőtt, de az enyém volt. Azóta persze én is látom a hibáit, de abban a pillanatban erre képtelennek mutatkoztam. Ráadásul úgy vettem észre, a közönség vette a lapot, az összes Borisztól eltérő tulajdonságokat fedezett föl benne, s valamennyi előadásán valósággal rosszul lettem a színpadon, a szívem kikészült az egésztől, mert egyébként is rám sokkolóan hat Muszorgszkij. Ott van a *Halál dalai és táncai* dalciklus, ha azt éneklek, úgy a hatása alá kerülök, hogy utána hetekre kivagyok. És ettől a Borisztól is úgy kivoltam, hogy azt hiszem, abba a hibába estem, hogy magamnak játszottam el a szerepet. A kritika két táborra oszlott, az egyik szerint a játékom volt jó, de hangilag szokatlan, a másik szerint meg pont fordítva. Akkor kezdtem kicsit gondolkodni, most aztán melyik az igaz belőle.

— *Vagyis nincs túl épületes véleményed a kritikusokról.*

— Pontosítsunk. Nem a kritikusokkal van bajom, hiszen személy szerint, talán egyetlen egyet leszámítva, mindegyikkel kifejezetten jó barátságban vagyok, és őszintén meg kell mondanom, hogy a ledorongolás senkinek sincs ingyére ugyan, ám aki elviseli a tapsot, viselje el a záptojást is. Ha egy kolléga kijelenti, márpedig ő nem olvas kritikát, én ennél nagyobb hazugságot elképzelni se tudok, mégha mosolyogva is közli ezt a kolléga, mert tudom, belülről majd szétveti a méreg, kinjában vigyorog. És még vitatkozni sem hajlandó róla — emlékszel, mi milyen jókat szoktunk vitatkozni, mert én vállalom magam még ebben az egész vitakozásban is, hogy nekem fölmege a pumpa, mondom a cifrákat, mégis ez az egész valahogy hozzátartozik az ember életéhez. És esetleg évek múlva esik le a tantusz, pláne ha az ember egy kicsit ejtőernyős is, mert ha csak a fele volt igaz a kritikának, megérte, lehet okulni, tanulni belőle. Sajnos azonban kevés olyan kritikust ismerek, aki beül a próbákra, meg szakmai képzettséggel is rendelkezik. Én főleg a felkészületlen kritikust szoktam simfelni, mikor egyetlen premierest futó benyomásai alapján húzza rá az egész produkcióra a vizes lepedőt. Ez ember múltó impressziójának nem szabadna megjelenni százezres példányokban, sok-sok művész hónapokig tartó lázas erőfeszítéseiről, próbálkozásairól.

— *Hanem hajózzunk más vizekre: mi a véleményed saját magadról, közelebbről a hangodról. Nem azért, hogy körüludvaroljalak, de ritka természeti kincs, adomány, amelynek azért megvannak a maga természetes határai még a basszusirodalmon belül is; alapvetően úgynevezett lírai fach. Csakhogy pusztán lírai basszusszerepekből egy vidéken működő operatársulatnál aligha lehet megélni, meg aztán úgy látom, magad sem igen érnéd be azzal a pár szereppel, amit viszont világszínvonalon tudsz tolmácsolni. Mindenesetre közelmúltban megjelent második nagylemezeden opera buffókat énekelsz, az elsőt is Mozart-áriákat hallottunk tőled, vagyis onnan halásztál, ami a te igazi felségvized.*

— Amikor a hanglemezgyár igazgatójával, *Bors Jenő*vel beszélgettünk a második lemez tervéről, azt mondtam, nekem csak olyat szabad csinálni, amiről úgy érzem, hogy én csinálom a legjobban. Mert ha én elkezdek *Fülöp-áriát* énekelni meg nagy *Verdi*-szerepeket, esetleg *Wagnert*, azt külföldön nem tudjátok eladni, mert ott van *Gyaurov*, van *Nyesztyerenko*, van *Talvela*, a magyarok közül *Kováts Kolos*, *Begányi Feri* barátom. Nekem valami mást kell, s hogy mondjam csak, ami végül is a lemezre került, az egybehangzó vélemények szerint tényleg a legjobb színvonal, mert nemcsak a lemezen, de az élő előadásokon is bizonyítottam már velük. Ebben a bizonyos opera buffo szerepkörben bátran el merem vállalni bárkivel az összehasonlítást. Nem vagyok álszerű, azt is megmondom, miért. Általában a buffo basszusok hangszíne, előttem rejtélyes ok folytán, nem kellően szép, illetve azok a basszusok nyergelnek át a vígoperai szerepkörre, akiknek garantáltan kemény, szálkás, magvatlan, pudvás a matériájuk. Pedig a buffókat ugyanolyan szépen kell elénekelni, noha a kifejezésen belül aztán sok-sok árnyalat lehetséges. Ilyen megfontolásokból állítottuk össze a lemezem műsorát, ezt hiszem és vállalom az én felségterületemnek, amiképpen például *Latabár Kálmán*nak soha az életében eszébe nem jutott *Hamletet* játszani, mégis *Latabár Kálmán* maradt, vagy *Kabos Gyulán*ak *Othellót* játszani, mégis *Kabos Gyula* maradt. Ha valaki vállalja, és örömmel vállalja azt, amihez ért, vagy legalábbis úgy gondolja, hogy ért, az még jobb teljesítményre képes. Van ennek a kérdésnek egy másik oldala. Vegyük például a *Ramfiszt*, ami egy rövid szerep, jelentős, de rövid, s én a végére sokkal jobban kikészülök, mint egy *Cosi fan tutte*- vagy egy *Hamupipőke*-előadáson, pedig ez utóbbi *Don Magnificója* pokoli massa, sok, borzalmasan magas és nehéz szólamú, megizzaszt rendesen, de sokkal kevésbé fárasztó, mint az annak tizedét sem kitevő *Ramfisz*.

— *Beszélgetésünk az operaszerepekre korlátozódik, holott az oratóriumokkal vagy a dalokkal legalább annyi elismerést váltottál ki idehaza, külföldön egyaránt. S mintha különösképpen vonzódnál Kodályhoz.*

— Az oratóriuménekléssel, megmondom őszintén, úgy vagyok, hogy egyre kevesebbet válllok belőle. Amikor kezdtem a pályámat, életem vágya volt *Sarastrót* énekelni, ahol nyugodtan meg lehet állni, és szépen lehet énekelni. Azóta fordult a kocka, s bár nem tagadom még régi önmagamot, most ha *Sarastrót* kell csinálnom, kiver a verejték. Ma már azokhoz a feladatokhoz vonzódom, amelyekben valamilyen figurát lehet megjeleníteni, eljátszani, amelyek másként jönnek ki színpadról a darab végén, mint ahogyan bementek. S hiába kínál gyönyörű énekesi leckét a *Sarastro* vagy a *Fidelio Roccója*, őszintén szólva nem elégtének már ki. Pláne, hogy a *Varázsfuvolával* még olyan gondjaim is vannak, hogy szerintem *Sarastrót* egyszerűen lehetetlen elénekelni úgy, ahogyan azt *Mozart* megírta. Mert oda háróm tüdő kellene. Ezért aztán kénytelen az ember szükségmegoldásokra fanyalodni, legalábbis én kénytelen vagyok, mindig azt szoktam mondogatni, gyerekek, Közép-Európa legrosszabb *Sarastrója* vagyok, nekem elhíhetitek, akad elég lemezfölvétele a *Varázsfuvolából* odahaza. Na most, pályám kezdetén nagyon szerettem az oratóriumokat, mert meg lehetett állni, szépen énekelni, ám ettől a kézbe vett kottától idővel olyan módon begörccsöltem, hogy rosszabbnál rosszabb előadásokat csináltam, annak ellenére, hogy nemigen vették észre, de én pontosan éreztem: belül valami nem stimmel. S egyszer *h-moll misét* énekeltem *Pozsonyban* vagy *Prágában*, nem tudom már, s amint szorítom kezemben a kottát, döbbenek rá, görcsbe rángatózik a kezem. Akkor határozotam el, a lehetőségek szerint ritkítom ezeket az alkalmakat. A daléneklésről viszont el kell mondanom, hogy az a bizonyos német *Lied*, a dalénekesek vágya, tulajdonképpen kimaradt az életemből. Egyébként sem szeretem a német zenét, tegyem hozzá gyorsan, *Mozart* például nem volt német. Ez olyan dolog, mint a sztrapacska meg a grizes tészta, van aki nem szenvedheti. A műsoraimon általában *Muszorgszkij*- és főleg *Kodály*-dalok szerepelnek. A *Halál* dalai és táncai ciklust persze egy évben csak egyszer szabad elénekelni, annyira igénybe veszi az embert. A *Kodály*-dalok pedig már azért is igen kedvesek nekem, mert nagyon kevesen választják, számomra máig érthetetlen módon, hiszen rendkívül könnyen befo-

gadhatóak, nem kell sokat kínlódni velük, jól vannak megírva. Gondolok most a *Balázs Béla* szövegére komponált *Erdőre*, az *Ady*-dalra, *Ádám hol vagy*, a *Berzsenyi*-versre írott *Magányosság*ra, meg nem utolsósorban a *Csokonai* versére készült *A farsang búcsúszavaira*, mely egyszerűen jutalomjátéka az énekesnek. Szoktam még énekelni a *Népzene*-füzetet, bordalokat, katonadalait, a *Virágok vetélkedését*, a *Megkésett melódiák* című ciklusból *Melissel*, *Gátival*, *Gulyás Dénessel* együtt készítettünk tévéfelvételt Melis György lakásán, *Ferencsik* kísért zongorán, a Magyar Népzene sorozatból pedig magam nyolc dalt énekeltem felvételre *Kocsis Zoltán* zongorajátékával. Ha rajtam állna, minden magyar énekest köteleznék, énekeljen Kodályt, részben népszerűsíteni, részben hogy ismerjék meg a lehetőleg teljes repertoárt. Kodály nagyon termékeny dalköltő volt, s mindenkinek írt, tenornak, szopránnak, basszusnak, alt-nak, sokat lehet tanulni tőle.

— *A művészek tábora is legalább két csoportra oszlik. Az egyik amolyan befelé forduló típus, inkább csak saját magával törődik, hangjával, szakmájával, beéri annyival, ha jó szerepet kap. S ebből már nyilvánvaló, létezik egy ellenkező típus, aki nem állja szó nélkül, jogot formál a mindenkori véleménynyilvánításra. Ahogy most elhallgatlak, te ez utóbbiakhoz sorolsz.*

— Nagyon rossz véleménnyel vagyok erről a befelé forduló művészről, akit nem érdekel, miért nincs a járda kikövezeve, mert ez is hozzátartozik ahhoz, hogy miként jutok el a színházba. Az ember életének része az is, hogy megpróbálja a környezetén változtatni, igyekszik jobbítani. Persze én nem vagyok úgynevezett közéleti ember, de a véleményemet meg szoktam mondani, akár kérdezik, akár nem. Enélkül képtelen lennék élni. Én tényleg föltettem az életemet arra, hogy Szegednek dolgozzam, nagyon szeretek itt lenni, s bár hívnak többfelé, Budapestre is, ott éppen ez a körülmény zavar, hogy az embernek meg sem kérdik a véleményét, hogy ott kis pontnak érzem magam. A nagyvárosban élőknek, a nagyházban dolgozóknak általában az egész lelkiviláguk más, megfigyeltem már számtalanszor, a Budapesten élő, az Operaházban dolgozó kollégám másként viselkedik mint mi, s nem azért, mert jobb énekes, hanem mert azok a lehetőségek mások, a nagyvárosi életmód más viselkedési formákat vált ki, amelyek engem például idegesítenek. Szegeden viszont megkérdeznék. A színház vezetésével kapcsolatban például elmondhattam, hogy az operatársulatnak mi lenne a jó, meg is fogadták a tanácsaimat, de persze ez is olyan dolog, hogy sokszor más az én véleményem, mint a kollégáimé, és más az én érdekem, mint a többieké. Így aztán tavaly kifejezetten kellemetlen helyzetbe kerültem, amikor egyedül maradtam majdnem az egész társulattal szemben, egy bizonyos dologban, s én váltig állítottam, nekem van igazam, mígnem egy vacsora alkalmával kiderült, tévedtem, s azt mondtam, gyerekek, mea culpa, ezt elszúrtam.

— *Elégé időálló vélemény az operajátszásról, hogy a partitúra tulajdonképpen kész rendezőpéldány. Az úgynevezett rendezői szemlélet mégis erősen divatozott, pontosabban vitákat kavart nemrégien is még, sőt...*

— Ha egy rendező, akiről feltételezzük, betéve ismeri a darabot, el tudja velem hitetni, hogy nekem miért kell egy előadáson a plafonon járkalni négykézláb, hogy ez hozzátartozik a műhöz, ám legyen, megteszem. Ha ő ezt elhiteti velem, én is megpróbálom elhitetni a közönséggel. Ellenkező esetben azonban otthagynom, mert az elveim és a meggyőződéselem dacára semmit sem vagyok hajlandó csinálni. Hogy az ember egy előadáson milyen kapcsolatban van a partnereivel, az még a barátságnál is fontosabb. Képtelen vagyok elviselni, ha a munkatársaim közül bárki blöfföl. Nagyon érdekes rendezőközpontú előadásokat láttam az NDK-ban, az NSZK-ban, sok *Felsenstein*-előadást például, s meglehet, kevesen osztják a véleményemet, talán az egyetlen *Offenbach*-produkciót, a *Kékszakállt* leszámítva, mely tényleg zseniális volt, én ezekkel a másodpercekre kiszámított előadásokkal képtelen vagyok azonosulni. Ezek a rendezők produkciói, nem pedig az esténként színre lépő művészeké. Az embernek egyetlen este sincs ugyanolyan hangulata, ezért nem hiszek abban, hogy minden alkalommal ugyanak-

kor kell lépnem a bal lábammal és fityiszt mutatni a jobb kezemmel, amikor a rendező előírta, mert ha ez nekem akkor nem jön, akkor csak az előadás látja kárát, még ha a rendező meg is lesz elégedve, mert a saját elképzeléseit látja megvalósítva. Így jártam egyszer *A végzet hatalmával*, amit két év után másodszor is megnéztem Berlinben, s jóllehet a szereplők teljesen kicserélődtek, úgyszólván minden pillanatban tudtam előre, mi fog történni a színpadon, mert már ismertem az előadást. Persze dolgoztam már olyan erőszakos rendezővel is, aki azon belül volt erőszakos, hogy tudta rólam, én mit érzek. Ismerem Jean-Pierre *Ponnellé*nek meg *Strehler*nek munkáit, az általuk megismert művész habitusára szabottak, tehát nem az énekes ellen dolgoztak.

— *Milyennek látod a mai magyar operagárdát, az utánpótlás, a kórus helyzetét, hiszen témérdek panaszt hallani a különféle gondokról?*

— Nem szeretnék pesszimista képet festeni, mégis kénytelen vagyok. A férfi énekesek szinte kiveszőben, a kórusok katasztrofális helyzetbe kerültek, talán a Néphadsereg Művészegyüttesét kivéve, ahol most is jó a csapat, *Ifjú* új vezetés dolgozik, *Zámbó István* a karnagy. Az operaházi énekarban akadnak tehetséges énekesek, de nincs kórus, hiányzik a vonzereje annak, hogy valaki egy operaházi kórusban szerepeljen. Nem tudom miért, hiszen nem fizetik rosszul, vagy mindenesetre jobban, mint egy kezdő magánénekest Szegeden, de hát a magánénekesi pályának sincs vonzereje, holott utóbb már lakásproblémák sincsenek Szegeden. Csakhogy, ez a hivatás annyi eszméletlen lemondással, tanulással jár, meg aztán ha valaki esetleg eljön Szegedre, valósággal belétáplálják, hogy vidékre jött, elásta magát. Pedig hát akiben van ambíció meg tehetség...

— *Illetve adottság...*

— Ambíció, tehetség, adottság, elfogadom, bár ez a sorrend, az ambíció a legfontosabb. Ismerek egészen kiváló adottságokkal rendelkező énekeseket, akik ambíció híján nem jutnak kettőtől a háromra. Mondjak példát? *A Börcsök Pista*, aki most Debrecenből jött vissza hozzánk, s bocsánat a baritonistáktól, de annál szebb hangot én nemigen hallottam, tehát az adottsága is megvolt, a tehetsége is, hiszen teremtő embernek ismertem egész szegedi pályafutása során, emlékezzünk csak *Marceljére A köpenyből*, de hát az ambíció, az hiányzott nála. A szólistának két-három szerepet mindig a tarsolyában kell hordoznia, amit esetleg soha nem énekel majd el, ám ha rámosolyog a szerencse, s mégis fölkinálják, nem válaszolhatja, hogy kérem szépen, én nem tudom ezt a darabot.

— *Ha már vissza-visszakanyarodunk szűkebb pátriánkhoz, mondd, véleményed szerint létezik ma is, évekkel Vaszy halála után, egy sajátos jellemjegyekkel fölruházható úgynevezett szegedi operajátszás?*

— Furcsa nekem erről beszélni, hiszen köztudott, hogy nagyon szeretek dolgozni *Pál Tamással*, s ezen kívül, maradtunk még itt a régi időkből, ahogy *Gyimesi Kálmán* barátom szokta emlegetni, a „Vaszy-istállóból” páran, tehát adott egy bizonyos folytonosság. Nos, minket az Öreg rászorított az intenzív napi munkára, s én tökéletesen megértem Pál Tamást, hogy segíteni más elfoglaltsága mellett azokkal szeret inkább dolgozni, akik maguk is dolgoznak, akik próbálnak egyénileg is mind többet kihozni magukból, s mindjárt készen érkeznek a színházi próbára. Csakhogy bebizonyosodott, ez már nem megy, így aztán Tamás maximális erőbedobása nélkül itt nem lesz előrelépés, annyi szent.

— *S a korrepetíció?*

— Mechanikus dolog, szereptanulásra korlátozódik. Ezért aztán ha itt te nem fogsz munkához saját magad is, akkor a nálunk szokásos rövid próbaidő alatt nagyon kevés lesz az, amit Tamás ki tud hozni az énekesből. Mellesleg hadd tegyem hozzá, Pál úgy próbál, ahogyan kell, ahogyan ezt mindenütt csinálják. Mert hát könyörgöm, miért dolgozzon ő mások helyett? Csak hát ezt az általa diktált tempót nem hajlandó mindenki átvenni, hanem tőle várja

a saját munkájának elvégzését is, hogy helyette gondolkodják a szerepén, figuráján. Hanem visszatérve az eredeti kérdésre, szerintem létezik ma is az a bizonyos szegedi operajátzás, akad rá példa elég. Mindjárt Pál szegedi indulása, az országos visszhangot kiváltott Figaró házassága, aztán folytatásként a Szerelmi bájjal, a *Windsori vőnök*, az egész vígoperai vonal, amiről megmondom őszintén, lassan nekem is hiányérzettel kezdett párosulni, csak hát ez megint egy komplikált ügy. Mert teszem azt, én nagyon szeretek főzni, s ha nekem odahaza van tésztám, túróm, töpörnyűm, tejfölöm meg sóm, akkor túróscsuszát készítek és nem marhapörköltet. Vagyis a szegedi operajátzáshoz adott személyek, szólisták igazi képességei jelentik a mindenkori műsorpolitika feltételeit. Tényleg nem szeretnék senkit bántani, de úgy érzem, a pillanatnyi gárdával nem tartható fönn az a repertoár, Wagnerekkel, *Prokofje*ekkel, egyébbel, amit Vaszy épített ki látványosan. Kezddem magamon? Nincs például Wagnerbasszistánk sem, hogy a többit ne is soroljam. És akkor még nem szóltunk a helyiséggondokról, a Zenés Színház parányi színpadáról, mert ha a Don Carlosra gondolok, lázalmok gyötörnek, mekkora röhhögés lehet az autodafé-jelenetben, ha csak *Varga Matyi* bácsi meg nem szán bennünket, s ki nem talál valamit. A moziban lehetetlenség *Aidát* játszani.

— *Persze neked módodban áll jelenleg is, míg a szegedi nagyszínház elkészül, igazi operaszínpadokon, jeles partnerekkel föllépni, végezetül tehát felöltük érdeklődnek. Színházban, pódiumon, lemez-, rádió- vagy tévéfelvételeken kikkel dolgoztál legszívesebben?*

— Maradandó emlékek fűznek Ferencsikhez, rengeteget tanultam tőle, sokat köszönhetek neki. Ő nem az a kifejezetten simulékony karmester, nem egy rokkó ember, ezt mindenki tudja róla. De nekem például egyetlen hangos szót még nem szólt, pedig mennyit ijesztgettek vele 1969 óta, hogy először dolgoztam a keze alatt. Ráadásul kedvenc darabját, a Fideliót játszottuk rádiófelvételre. Sok közös munkánk van, lemezünk, gondolok itt a díjnyertes *Szent Erzsébet legendára*, a másik *Liszt*-műre, a *Koronázási misére*, s az a megtiszteltetés is ért, hogy az ő 75. születésnapjára készült *Haydn*-felvételnek, a *Harmónia-misének* én lehetek az egyik szólistája. Legutóbb *Stravinsky Oidipus rex* című oratóriumában adott feladatot nekem, de nagyon sok Verdi Requiemet énekeltem vele, *Händelt*, Bachot, közös lemezünk a Mozart Requiem is. Ő rendkívül igényes ember, s ha felkészületlenséget lát, nála nincs könnyör, úgyhogy vele nagyon szép élményeket őrzök. Ha jól emlékszem, kétszer énekeltem Verdi Requiemet *Lovro von Matacic*-csal, aki szintén a legnagyobbak közé tartozik, lemezre dolgoztam *Doráti Antallal*, de ez a *Cantata profana* sajnálatos módon nem jelent meg, pedig nagyon szép felvétel. Énekes kollégáim közül szívesen emlékszem *Gyuszelev* barátomra, Nyesztyerenkóra, egyik kedvenc énekesnőm *Alekszandrina Milcseva*, hozzá sok budapesti és külföldi előadás forró sikere fűz. Az itthoniakból *Ilosfalvy Róbertet*, Melist említeném, s a fiatal generációból *Gulyás Dénest* tartom nagyra hivatott művésznek meg a *Tokody Ilonát*, aki „falunkbeli”, *Takács Klárit*. Zongorista partnereim közül ismét csak Ferencsikről szólnék, és hát *Kocsis Zoltánról*, akit egy teljes dalestre ugyan még nem tudtam rávenni, de ez talán nem lenne szerencsés, mert ahhoz ő túlságosan igényes, én meg néha szeretem szabadjára engedni magam, s nála aztán nincs pardon. A rádióban igen sok felvételem van *Breitner Tamással*, főleg operettek, vele is nagyon szeretek dolgozni, mert minden látszat ellenére könnyed ember, mégis igényes muzsikus. Hanem a legnagyobb előadásélményem, amiben benne voltam, Martti Talvelához fűződik, s hogy visszatérjek beszélgetésünk elejére, ez is a Borisz Godunov. Ő volt a címszereplő, én pedig Varlam, Budapestten történt; nekem Talvela a csúcás. És persze a fiatalok közül a lassan teljesen magyarrá lett *Patricio Mendez*, aki egyre szebb reményekre jogosít. Most jut eszembe, Ferencsikkel például csak egyetlenegyszer énekeltem Pesten az Operában, akkor is beugrottam a Figaró házassága *Bartolójának*, pedig több elképzelésünk is volt, a Falstaffra például fűlik a fogam, de valahogy „nem jött össze”. És hát elárulok neked valamit. Én nem szeretem Wagnert, mégis hozzá és Ferencsikhez fűz egy titkos vágyam. Életemben egyszer szeretném elénekelni a Hans Sachs-ot, hogy ő dirigálja...

NIKOLÉNYI ISTVÁN